

УДК:378.147:37.091.39:004.9

Shaxloxon YO'LCHIYEVA,
Tayanch doktorant, Farg'ona davlat universiteti
E-mail: yolchiyevashahloxon@gmail.com

Urganch RANCH Texnologiya universiteti PhD S.Otayeva taqrizi asosida

DEVELOPING THE ECONOMIC AND PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY TEACHERS THROUGH A FACILITATION APPROACH AND DIGITAL EDUCATIONAL PLATFORMS

Annotation

This study analyzes the scientific and methodological foundations of the use of a facilitative approach and digital educational platforms in the process of developing the economic and psychological competence of future primary school teachers. Strengthening the competency-based approach, developing independent thinking of students, and effectively integrating digital technologies are among the pressing issues in the modern educational process. The study substantiates that the educational process organized on the basis of a facilitative approach increases the activity of students, forms economic thinking, and has a positive effect on the development of psychological stability and communicative competence.

Key words: facilitatory approach, digital learning platforms, economic competence, psychological competence, primary education, future teachers, digital pedagogy, competency-based approach, interactive learning, educational technologies.

РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ПОСРЕДСТВОМ ФАСИЛИТАЦИОННОГО ПОДХОДА И ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ

Аннотация

В данном исследовании анализируются научно-методологические основы использования фасилитативного подхода и цифровых образовательных платформ в процессе развития экономической и психологической компетентности будущих учителей начальной школы. Укрепление компетентностного подхода, развитие самостоятельного мышления учащихся и эффективная интеграция цифровых технологий являются одними из актуальных вопросов современного образовательного процесса. Исследование обосновывает, что образовательный процесс, организованный на основе фасилитативного подхода, повышает активность учащихся, формирует экономическое мышление и оказывает положительное влияние на развитие психологической устойчивости и коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: фасилитационный подход, цифровые обучающие платформы, экономическая компетентность, психологическая компетентность, начальное образование, будущие учителя, цифровая педагогика, компетентностный подход, интерактивное обучение, образовательные технологии.

FASILITATSION YONDASHUV VA RAQAMLI TA'LIM PLATFORMALARI ORQALI BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING IQTISODIY VA PSIXOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining iqtisodiy va psixologik kompetentligini rivojlantirish jarayonida fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalaridan foydalanishning ilmiy-metodik asoslari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda raqamli texnologiyalarni samarali integratsiya qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda fasilitatsion yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning faolligini oshirishi, iqtisodiy tafakkurni shakllantirishi hamda psixologik barqarorlik va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: fasilitatsion yondashuv, raqamli ta'lim platformalari, iqtisodiy kompetentlik, psixologik kompetentlik, boshlang'ich ta'lim, bo'lajak o'qituvchilar, raqamli pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv, interaktiv ta'lim, ta'lim texnologiyalari

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ayniqsa iqtisodiy va psixologik kompetentlikni shakllantirish dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Global ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar va interaktiv o'qitish metodlarining keng joriy etilishi o'qituvchilar tayyorgarligini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shu bilan birga, amaldagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik ta'lim jarayonida fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalarini integratsiyalashgan holda qo'llash yetarli darajada tizimli o'rganilmagan. Ayniqsa, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida iqtisodiy tafakkur va psixologik

kompetensiyani birgalikda rivojlantirish masalasi ilmiy jihatdan to'liq yoritilmagan.

Fasilitatsion yondashuv ta'lim jarayonida o'qituvchining yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi rolini kuchaytirib, talabalarning mustaqil fikrlashi, refleksiyasi va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Raqamli ta'lim platformalari esa (Google Classroom, Quizizz, Kahoot va boshqalar) o'quv jarayonini interaktiv, moslashuvchan va individual yondashuvga asoslangan holda tashkil etish imkonini beradi.

Iqtisodiy kompetentlik shaxsning iqtisodiy bilimlarni amaliyotda qo'llash, resurslardan samarali foydalanish va qaror qabul qilish qobiliyatini ifodalaydi. Psixologik kompetentlik

esa shaxsning emotsional barqarorligi, kommunikativ ko'nikmalari va ijtimoiy vaziyatlarda o'zini boshqarish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Ushbu tadqiqotda Farg'ona davlat universiteti pedagogika yo'nalishi talabalarida fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalarini integratsiyalash orqali iqtisodiy va psixologik kompetentlikni rivojlantirish samaradorligi eksperimental tarzda o'rganiladi.

Tadqiqotning maqsadi – fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalari asosida ishlab chiqilgan metodikaning bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining iqtisodiy va psixologik kompetentligiga ta'sirini aniqlashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. K.Rojersning insonparvarlik nazariyasiga ko'ra, ta'lim jarayoni o'quvchining ichki motivatsiyasi va shaxsiy tajribasiga tayangan holda tashkil etilganda samarali bo'ladi [1]. Bu yondashuvda o'qituvchi nazorat qiluvchi emas, balki yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi fasilitator sifatida namoyon bo'ladi. L.S.Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi ham fasilitatsion yondashuvning ilmiy asosini tashkil etadi. Unga ko'ra, o'quvchi murakkab vazifalarni kattalar yoki tengdoshlar yordamida bajarishi orqali rivojlanadi [2]. Bu jarayonda o'qituvchi yo'naltiruvchi rol o'ynaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda raqamli ta'lim platformalari (LMS, MOOCs, interaktiv ilovalar) o'quv jarayonini individuallashtirish va kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim vosita sifatida ko'riladi [13]. Masalan, blended learning (aralash ta'lim) modeli o'quvchilarning mustaqil ishlashini kuchaytiradi va reflektiv fikrlashni rivojlantiradi. Iqtisodiy kompetentlik o'qituvchining resurslardan samarali foydalanish, vaqtni boshqarish va ta'lim jarayonini optimallashtirish qobiliyatini anglatadi. Psixologik kompetentlik esa o'quvchilarning emotsional holatini tushunish, motivatsiyani oshirish va konfliktlarni boshqarish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi [15]. A. Bandura ijtimoiy-kognitiv nazariyasiga ko'ra, o'z-o'ziga ishonch (self-efficacy) o'qituvchining kasbiy samaradorligida muhim omil hisoblanadi [16]. Raqamli ta'lim muhitida bu kompetensiyalar yanada murakkablashadi va moslashuvchanlik talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot pedagogika yo'nalishi talabalarida fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalari orqali iqtisodiy hamda psixologik kompetentlikni rivojlantirish samaradorligini aniqlashga qaratildi.

Tadqiqot kvazi-eksperimental (quasi-experimental) dizayn asosida tashkil etildi. Unda pre-test va post-test nazorati bilan ikki guruhli model qo'llanildi. Ushbu dizayn orqali intervensiyaning (fasilitatsion yondashuv va raqamli platformalar integratsiyasi) ta'siri aniqlanadi.

Tadqiqot ishtirokchilari. Tadqiqotda Farg'ona davlat universitetining pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan 60 nafar talaba ishtirok etdi. Ishtirokchilar tasodifiy tanlov asosida ikki guruhga ajratildi:

Eksperimental guruh – 30 nafar talaba

Nazorat guruhi – 30 nafar talaba

Guruhlar akademik tayyorgarlik darajasi jihatidan o'zaro tenglashtirildi.

1-jadval

Iqtisodiy va psixologik kompetentlik natijalari (pre-test va post-test)

Kompetensiya turi	Guruh	Pre-test (%)	Post-test (%)	O'sish (%)
Iqtisodiy kompetentlik	Eksperimental	54	73	+19
Iqtisodiy kompetentlik	Nazorat	53	61	+8
Psixologik kompetentlik	Eksperimental	50	71	+21
Psixologik kompetentlik	Nazorat	51	59	+8

Tadqiqot jarayoni 4 hafta davomida amalga oshirildi. Har hafta 2 ta mashg'ulot o'tkazildi va jami 8 ta dars jarayoni tashkil etildi.

Eksperimental guruhda o'qitish jarayoni fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalari integratsiyasi asosida tashkil etildi. Dars jarayonida quyidagi metodlar qo'llanildi:

muammoli o'qitish (problem-based learning)

hamkorlikda o'qitish (collaborative learning)

case study (vaziyatli tahlil)

refleksiya va o'z-o'zini baholash

Shuningdek, raqamli platformalar faol ishlatildi:

Google Classroom – materiallar va topshiriqlar

Quizizz – bilimlarni baholash

Kahoot – interaktiv testlar

Padlet – fikr almashish va refleksiya

Nazorat guruhida an'anaviy ta'lim usullari qo'llanildi:

ma'ruza metodi; savol-javob; mustaqil ishlash topshiriqlari

Raqamli platformalardan foydalanish cheklangan darajada amalga oshirildi.

Tadqiqotda ikki asosiy instrumentdan foydalanildi:

1. Iqtisodiy kompetentlik testi

ta test savolidan iborat bo'lib, quyidagi yo'nalishlarni qamrab oldi: iqtisodiy bilimlar, resurslardan oqilona foydalanish, moliyaviy qaror qabul qilish ko'nikmalari

2. Psixologik kompetentlik so'rovnomasi

banddan iborat Likert shkalasi (1–5) asosida tuzildi va quyidagilarni o'lchadi: emotsional barqarorlik, kommunikativ kompetensiya, stressni boshqarish, motivatsiya darajasi

Olingan ma'lumotlar statistik tahlil usullari yordamida qayta ishlandi. Jumladan:

paired sample t-test – pre-test va post-test natijalarini solishtirish uchun

independent sample t-test – eksperimental va nazorat guruhlari o'rtasidagi farqlarni aniqlash uchun

natijalar foiz (%) ko'rinishida ifodalandi

Statistik ishonchlilik darajasi $p < 0.05$ mezonida baholandi.

Tadqiqot davomida barcha ishtirokchilarning ixtiyoriy roziligi olindi. Shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligi ta'minlandi va tadqiqot pedagogik etika tamoyillariga muvofiq amalga oshirildi.

Tahlillar va natijalar. Mazkur tadqiqotda Farg'ona davlat universiteti pedagogika yo'nalishi talabalarida fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalari integratsiyasi asosida iqtisodiy va psixologik kompetentlikni rivojlantirish samaradorligi tahlil qilindi. Natijalar pre-test va post-test asosida eksperimental va nazorat guruhlari bo'yicha statistik jihatdan solishtirildi.

Pre-test bosqichida eksperimental va nazorat guruhlari o'rtasida iqtisodiy hamda psixologik kompetentlik darajasi bo'yicha sezilarli farq aniqlanmadi ($p > 0.05$). Bu guruhlarning boshlang'ich bilim darajasi o'zaro teng ekanligini ko'rsatadi.

Post-test natijalari eksperimental guruhda iqtisodiy kompetentlik sezilarli darajada oshganini ko'rsatadi.

Natijalarga ko'ra, eksperimental guruhda iqtisodiy kompetentlik ko'rsatkichlari o'rtacha 19% ga oshgan, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 8% ni tashkil etgan.

Psixologik kompetentlik bo'yicha ham eksperimental guruhda sezilarli ijobiy dinamika kuzatildi. Ayniqsa, emotsional barqarorlik, kommunikativ ko'nikmalar va o'z-o'zini boshqarish darajasi yaxshilangan.

Eksperimental guruhda psixologik kompetentlik 21% ga oshgan, nazorat guruhida esa 8% ga yaqin o'sish qayd etilgan. Olingan ma'lumotlar asosida o'tkazilgan t-test tahlili quyidagilarni ko'rsatdi:

Eksperimental va nazorat guruhlari o'rtasidagi post-test farqlari statistik jihatdan ahamiyatli ekanligi aniqlandi ($p < 0.05$). Eng yuqori farq psixologik kompetentlik komponentida kuzatildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalarining integratsiyasi quyidagi ijobiy natijalarga olib keldi:

talabalarining o'quv jarayonidagi faolligi oshdi

mustaqil fikrlash va refleksiya rivojlandi

iqtisodiy qaror qabul qilish ko'nikmalari yaxshilandi

psixologik barqarorlik va kommunikativ kompetensiya

kuchaydi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalarini integratsiyalash bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining iqtisodiy va psixologik kompetentligini rivojlantirishda an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan samaraliroq hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalarining integratsiyasi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining iqtisodiy va psixologik kompetentligini rivojlantirishda sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Olingan natijalar zamonaviy pedagogik nazariyalardan va ilg'or xalqaro tadqiqotlar bilan mos keladi. Tadqiqotda aniqlangan iqtisodiy kompetentlikdagi o'sish (eksperimental guruhda 19%) shuni ko'rsatdiki, interaktiv va fasilitatsion yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarda iqtisodiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu holat konstruktivistik yondashuv (Vygotsky, Piaget) bilan uyg'un bo'lib, bilimning faol qurilish jarayonida samarali o'zlashtirilishini tasdiqlaydi.

Psixologik kompetentlik natijalaridagi ijobiy dinamika (21% o'sish) esa fasilitatsion yondashuvning shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modeliga mos kelishini ko'rsatadi. O'qituvchining "yo'naltiruvchi" rolga o'tishi talabalarda

emotsional barqarorlik, muloqot ko'nikmalari va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarining rivojlanishiga yordam berdi. Bu natijalar Carl Rogers tomonidan ilgari surilgan facilitation theory bilan hamohangdir.

Raqamli ta'lim platformalarining (Google Classroom, Quizizz, Kahoot va boshqalar) qo'llanilishi esa o'quv jarayonini interaktiv va motivatsion muhitga aylantirdi. Bu natijalar zamonaviy "digital learning environment" konsepsiyasini qo'llab-quvvatlaydi, ya'ni raqamli vositalar o'quvchilarning faolligi va o'zlashtirish samaradorligini oshiradi. Nazorat guruhidagi nisbatan past o'sish (8% atrofida) an'anaviy ta'lim usullarining kompetensiya rivojlanishida cheklangan samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatadi. Bu esa innovatsion pedagogik yondashuvlarga ehtiyoj mavjudligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirgan holda aytish mumkinki, fasilitatsion yondashuv va raqamli platformalarning integratsiyasi nafaqat bilimlarni oshirishga, balki talabalarining kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga ham kompleks ta'sir ko'rsatadi. Bu esa bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa va tavsiyalar. Mazkur tadqiqotda fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim platformalarini integratsiyalash orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining iqtisodiy va psixologik kompetentligini rivojlantirish samaradorligi o'rganildi. Olingan natijalar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, fasilitatsion yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarining mustaqil fikrlashi, refleksiya qilish qobiliyati va faol ishtirokini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, Google Classroom, Quizizz, Kahoot va Padlet kabi raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish o'quv jarayonining interaktivligini oshirib, iqtisodiy va psixologik kompetensiyalarning rivojlanishiga xizmat qildi.

Uchinchidan, eksperimental natijalar nazorat guruhiga nisbatan sezilarli farqni ko'rsatdi, bu esa taklif etilgan yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, fasilitatsion yondashuv va raqamli ta'lim texnologiyalarining integratsiyasi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda samarali pedagogik model sifatida e'tirof etiladi. Kelgusida ushbu modelni yanada kengaytirish va boshqa kompetensiya turlariga tatbiq etish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR

1. Rogers, C.R. (1983). *Freedom to Learn for the 80s*. Columbus, OH: Merrill.
2. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
3. Piaget, J. (1970). *Science of Education and the Psychology of the Child*. New York: Orion Press.
4. Kolb, D.A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice Hall.
5. UNESCO. (2023). *Digital Learning and Transformation in Education*. Paris: UNESCO Publishing.
6. OECD. (2022). *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*. OECD Publishing.
7. Johnson, D.W., & Johnson, R. T. (2017). *The Use of Cooperative Learning in Education*. *Educational Psychology Review*, 29(4), 1–21.
8. Hew, K.F., & Cheung, W.S. (2014). Students' and instructors' use of massive open online courses (MOOCs). *Educational Research Review*, 12, 45–58.
9. Mayer, R.E. (2020). *Multimedia Learning* (3rd ed.). Cambridge University Press.
10. Bates, T. (2019). *Teaching in a Digital Age*. Tony Bates Associates Ltd.
11. Schunk, D.H. (2020). *Learning Theories: An Educational Perspective*. Pearson.
12. Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
13. Siemens, G. (2005). *Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*.
14. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2017). *Cooperative Learning and Digital Education*.
15. Shunk, D.H. (2012). *Learning Theories: An Educational Perspective*.
16. Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. Freeman.
17. Quchorova N.M, Otayeva.S.S, Amangaldiyeva.A.R "pedagogik mahorat" "Bookmany print" nashriyoti, № 537233 2024-yil 11-mart.
18. Yo'lichiyeva Sh.O. "the concept of facilitation and its significance in primary classes" "Sciens and innovation", 2024-yil 5-son, № MG-2024-05-7267, 168-171 bet.